

A magyar szociálpolitika mérlege.

Az ipari munkásság mozgalmának fenyegető ereje s a földbirtokososztály s az ipari burzsoázia közti ellentét: a legjelentősebb ösztönzői a szociálpolitikai haladásnak. A fejletlen magyar ipar nem fejleszthetett erős ipari munkásságot és hatalmas ipari burzsoáziát. Az államban majdnem teljesen egyedül uralkodik a földbirtokososztály, a lelkéből lelkedzett hivatalnoki karal. S ez a magyar állam annyira nem fél komolyan a mai ipari burzsoáziától, hogy az ipart mesterségesen fejlesztő politikát űz, amely természetesen nem ütközik bele a nagybirtok érdekeit istápoló adópolitikába és vámpolitikába. Az osztrák versenytől szorongatott magyar ipar nemcsak fontos pozitív pénzbeli támogatást kap, hanem negatív előnyökben is részesül. A munkásvédelem hiányossága — az önálló magyar szociálpolitika is a közös vámterületen belül — a magyar iparnak juttatott kedvezmény. De szociálpolitikánk kialakulását az ipari burzsoázia és a földbirtokosság viszonyán kívül, még nagy mértékben, sőt talán döntő erővel határozza meg az uralkodó földbirtokososztály viszonya a mezőgazdasági munkásosztályhoz. A nagy- és középbirtok éles fegyverekkel éles harcot folytat a mezőgazdasági proletariátussal. S alig hihető, hogy az uralkodó osztály mezőgazdasági szociálpolitikájának vezető elvei ne éreztessék hatásukat ugyanazon osztály ipari szociálpolitikáján. Miután úgy látszik, hogy a magyar szociálpolitikát elsősorban a földbirtokos osztály érdekei irányítják, legelőször a mezőgazdasági szociálpolitikának kérdéseit veszem szemügyre.

I. A mezőgazdasági szociálpolitika.

A magyar nagybirtoknak sok munkáskézre van szüksége. A jobbágyfelszabadítás óta nőttön-nő a mezőgazdasági proletariátus száma és folyton rosszabbodik gazdasági helyzete. Beismerik azt maguk az agrárius írók is.* Ennek a jelenségnek valószínűleg legfőbb oka az a körülmény, hogy Magyarország belekerült a kapitalisztikus világ gazdaság sodrába. Az amerikai verseny a gabona árának nagymérvű csökkenését idézi elő, az újmódi gazdálkodás következtében a földbirtokosok jelentős része eladósodik. A veszteségek és terhek egy részét a politikailag és gazdaságilag erősebb birtokososztály igyekszik áthárítani a gyengébb munkásosztályra. De ezen az áthárításon kívül a kereslet és kínálat automatikus erői is rontottak a munkásosztály sorsán. A gazdasági gépek behozatala csökkenti a keresletet. A népesség szaporodása s az önálló gazdáknak a proletariátusba sülyedése növeli a kínálatot. A kínálat erősödéséhez hozzájárult Magyarország közlekedési hálózatának kiépítése. A vasútépítések befejeztével fölöslegessé vált munkások s a megolcsóbbodott közlekedéssel Felső-Magyarországnak a nagy magyar alföldre vonuló kisebb igényű földművelői erősen megdagasztották a munkát keresők seregét. A fejletlen ipar viszont alig nyel el valamit a mezőgazdasági munkásság tartalékhadából. Ezeknek az erőknek a nyomása alatt mélyen sülyed a mezőgazdasági munkabér, a mezőgazdasági munkásság lakása, táplálkozása mind rosszabbá lesz. A munkásságot a birtokosok a rosszul fizetett munkán kívül még ingyen munkára, robotra is szorítják. A jobbágyjogi formája megszűnt, de gazdasági tartalma feléledt. A munkabér jó részét rendszerint a termés egy hányadában szabják meg. Rossz termés esetén beüt a teljes nyomorúság. A 90-es években a magyar Kánaánban éhtífusz pusztít a munkás nép soraiban. A népesség — a sorozások eredményeiből megállapíthatóan — degenerálódik. Mikor a Dunántúl valamelyik falujában az orvos egy csomó letartóztatott sztrájkoló aratómunkást megvizsgált, nagy részüknél súlyos szervi bajt állapított meg.**

A fizikai életmód színvonalának sülyedésével egyidejűleg emelkedik a nép lelki életének színvonala. Iskola, sajtó, vasút tágítják látókörét, a nagybirtokokon való közös munka, nagy parasztvárosok piacain a munka közös keresése növeli benne az együvé-

* L. Dr. Gaál Jenő: *Az alföldi munkásmozgalom* 1891. — Dr. Ecséri Lajos: *Az alföldi munkáskérdés és a mezőgazdasági válság*. 1898.

** Leopold Lajos: *Az aratógép szociológiája*.

tartozás érzését. A nyomorúságból elégtelenség lesz és a nép elégedetlensége a kivándorlásban és a munkásmozgalmakban érezteti hatását. Ahol legnagyobbak voltak a latifundiumok, legeladósodottabb a föld, legalacsonyabb a munkabér, ott kezdenek mozgolódni először a földműves munkások. Békésmegyében és Csanádmegyében a falusi nyomor s a városi szocializmus érintkezéséből született meg a magyar agrárszocializmusnak sajátos színezetű népmozgalma. 1891-ben Orosházán és környékén, 1894-ben Hódmezővásárhelyen a földművelő munkások körökét alakítanak. Földművelő munkások jelennek meg a magyarországi szociáldemokrata-párt kongresszusain, sőt 1896-ban már önálló földműves kongresszust is tartottak. A magyar közigazgatás e mozgalom elfojtása érdekében félretesz minden törvényes gátat s az erősebb jogán tüzzel-vassal akarja kiirtani. A földművelő munkások egyesüléseit, gyűléseit felosztatják; megbüntetik még azokat is, kik a gyűlésre engedélyt kérnek. Lapjaikat, gyűjtött pénzeiket elkobozzák, az újságokat nem adja ki a posta az előfizetőknek. A vezetőket toloncolják és büntetik. Végül a legsúlyosabb esetekben megszólal a csendőrök fegyvere. Orosházán 1891-ben az agrárszocializmusnak 100 sebesültje, Battonyán 4 halottja van.* Az állapotokat hüen jellemzi Gaál Jenő műegyetemi tanárnak, a gazdaosztály egyik tudományos képviselőjének a következő kijelentése** : „Törvényhozásilag az szabályoztassék részletesen és szigorúan, ami ma sikerrel ugyan, de úgyszólván a törvény keretén kívül történik Békésmegyében”. A törvény keretének az eltávolítása sem tudta megakadályozni, hogy a földművelő munkásság 1897-ben a bekövetkezendő rossz termés és az ezzel járó csekély részesedés és biztos nyomorúság miatt aratási sztrájkba törjön.*** Ez a sztrájk messze túlhaladta az agrárszocializmus területét és a meglepett gazdaosztályt, bárha az állam munkásokat és katonákat bocsátott segítségére, mégis jelentékeny engedményekre kényszerítette. A bérek 40—50%-al emelkedtek s velük egyenes arányban nőtt a földbirtokosság elkeseredése. A belügyminiszter 1898-ban 1136. és 766. számú rendeleteivel a tőle függő egyesülési és gyülekezési jogot az ország egész területére terjedően

* Dr. Gaál Jenő idézett műve és Ladányi Rezső: *Földmunkás-mozgalom Magyarországon*. Szocializmus, II. évf. 1—5. szám.

** Gaál Jenő id. m. 40 old.

*** Az agráriusok egyletének, az *Omge*-nek 1896—1897. évi évkönyve írja: „Ezen munkásmozgalmak minden szociális izgatás nélkül is a rossz termés folyományaként bekövetkeztek volna.”

szigorítja, 15 napig terjedhető elzárással és pénzbüntetéssel sújtja a nem engedélyezett egyesületekben és gyülekezésekben résztvevőket. A parlamentben szigorú represszáliákat sürgetnek. A korábbi represszáliákat ismerve, elképzelhetjük, minő jelentősége lehet itt a „szigorú” szónak. A hangulatot jellemzi egy képviselőnek a parlamentben tett kijelentése: „Nincs itt semmi baj, csak egy párt fel kellene kötni és vége”.* Törvényt akarunk hozni, nem olyat, amely törvényesítse, hanem amely kegyetlenségében meghaladja a törvénytelen gyakorlatot. Magyarország népessége gyér, ipara fejletlen, alsó osztályai műveletlenek, földbirtokos uralkodó osztálya csaknem egységes. Ilyen előfeltételek mellett nem fejlődhetik ki igazi demokrácia. S ahol nincs demokrácia, ott nem lehet demokratikus a szociálpolitika. Egy feudálisztikus jellegű uralkodó osztály az ellene intézett támadást csak a csekély szabadságjogok megfosztásával véli leverhetni. Ilyen talajból nőtt ki a földművesmunkások ellen irányult 1898: II. te, a magyar szociálpolitika egyik alaptörvénye.

Már az 1876-os cselédtörvény ismeri a szerződészegő mezőgazdasági munkás karhatalommal való elővezetését és megbüntetését. Szabályait azonban nem tartotta eléggé erélyeseknek a magyar törvényhozás. Oly törvényt akart hozni, amely teljesen lehetetlenné tegye az aratósztrájkot, vagyis amint a törvényhozók magukat kifejezni szokták, a nemzeti termelés zavartalan menetét biztosítsa. A törvény ismer preventív és represszív büntető intézkedéseket. Aki mezőgazdasági munkások sztrájkja céljából összebeszélést létesít, izgat, ily célból összejő, vagy ily célra helyiségét átengedi, 60 napi elzárással és 400 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntethető. Ugyanígy büntethető az is, aki bár szerződött, a munka helyén meg nem jelenik, onnan jogtalanul eltávozik, a munkáját nem folytatja szakadatlanul vagy azt rosszul teljesíti. A meg nem jelent vagy jogtalanul eltávozó munkást a közigazgatási hatóság a szerződést felmutató gazda kérelmére a munkás meghallgatása nélkül karhatalommal köteles elővezetni. Az ilyen ügyekben az eljárást azonnal meg kell indítani, megszakítás nélkül kell folytatni, az ítéletet nyomban kell kihirdetni, és a felebbezésre való tekintet nélkül végrehajtani. Ez Magyarországon, ahol pl. 1905-ben a sommás perek 20%-ának átlagos tartama a 3 hónapot meghaladta, kétségtelenül statáriumot jelent.

A sztrájk megtörését célzó szabályok hathatós megvalósítását a törvény különböző módokon biztosítja. Az ellenőrzés köny-

* L. Tarczai Lajos: *Az 1898: II. t.-c. tárgyalása*. Szocializmus I. évf. 14. sz.

nyebbsége okából a munkásoknak igazolványokat kell váltani, írásbeli szerződéseket kell kötni. (A mezőgazdasági munkások jelentős része analfabéta, a szerződéskötésnél tehát ki vannak szolgáltatva a földesúrnak.) Hogy a szerződésszegést nehezen határozzák el, a törvény kimondja az együtt szerződők egyetemleges felelősségét. S ha a jól ellenőrzött munkást a sztrájktól nem tartja vissza sem a büntetéstől való félelem, sem a társaiért való vagyoni felelősség, erre az esetre a törvény a gazdának olyan jogot ad, amellyel talán vissza tudja terelni a megtévedtet. A hatóság ugyanis elengedheti a büntetést, ha az elítélt munkást a gazda visszafogadja s ez a munkát teljesíti. A legfőbb garanciája azonban a törvény szándékai megvalósulásának a törvényt végrehajtó hivatalnokok személye. A törvényt a földesurak választotta közigazgatási hivatalnokok foganatosítják. Néhány konzervatív szellemű író ítéletével jellemzem ezt a közigazgatást. Gaál Jenő szerint:* „vannak hatóságok, melyek előtt a munkásnép sosem kap a munkaadókkal szemben igazat”. Czettler Jenő dr. a *Magyar Gazdák Szemléjében* ** azt írja róluk, hogy csak akkor érdeklődnek a munkásnép helyzete iránt, ha az elégtelenség valamely lázadás képében előttük áll. Az 1898: II. tc.-et dicsérő Horváth János*** szerint, pedig a magyar közigazgatás rossz és részrehajló.

Ebben a szociálpolitikai alkotásban igen sok a gazdavédelem, de természetszerűen kevés a munkásvédelem. Megmarad a robot, mert a munkások versenye miatt az indokolás szerint, nem lehetett eltörölni. (Később, mint Majláth gróf beösméri, a munkások sztrájkja miatt jórészt megszűnt.) Korlátlan marad a nő- és a gyermekmunka. Az 1900-as népszámlálás szerint kb. 300.000 7—14 éves gyermek dolgozik a magyar mezőgazdaságban. A napszamosok munkaideje a javaslat patriarchális időmeghatározása szerint „napkeltétől napnyugtáig” tart. De mégis került a törvénybe a sok büntetés ellensúlyozása kedvéért (sajátos indoka a szociálpolitikának) egy kevés munkás védelem. A törvény eltiltja a truck-rendszert, a rossz ételmelet adó gazdát készpénz fizetésére szorítja s előírja, hogyha a munkabér a remélt termés valamely hányadrésze, akkor az készpénzben vagy súly szerint is megállapítandó. Így rossz termés esetén a munkás nincs teljesen kiszolgáltatva. A gyér munkásvédelmi szabályok megtartását azonban nem

* Id. m. 33. old.

**A magyar állam mezőgazdasági szociálpolitikája.

*** Magyar jogászegyleti értekezések 138. sz.

független felügyelők, hanem a pártos közigazgatás őrzi ellen. Romániában, a Balkán-államban, hol a földművelő munkásság elkeseredését nem vezeti le olyan nagy mértékben a kivándorlás, mint nálunk, a munkásmozgalmak eredményeképp olyan törvényt hoztak, amely pl. előírja a munkások részére minimális munkabérek és maximális munkateljesítmény megszabását.*

Az 1898: II. tc.-et a pártokra oszló magyar parlament majd nem egyhangúlag fogadta el. (Az általános szavazásnál mindössze ketten szavaztak ellene.) A szocialistákon kívül csak néhány „doktrinert” háborított fel. Így pl. a *Jogi lexikon* azt írja,** hogy e törvényben az alkotmányos szabadsággal össze nem egyeztethető retrográd intézkedések vannak. Külföldön megbotránkozásal vegyes csodálkozás kelt a nyomába. Még a porosz agráriusok is reakciónak tartották.*** S egy távolról sem radikális lap, a *Monatsschrift für christliche Sozialreform* így ír róla: „Niemand wird sich des Gedankens erwehren können, dass dieses Gesetz zu den barbarischsten gehört, die je ein menschliches Gehirn zur Unterdrückung von Mitmenschen besonnen hat.”† Csak néhány rokonléleknek tetszését sikerült megnyernie. így pl. méltányoló elismeréssel nyilatkozik róla földművelésügyi miniszterünk lelkes tisztelője Gonnard lyoni professzor a *La Hongrie au XX-e Siècle* c. művében. ††

A termelés zavartalan menetét biztosító 1898. évi II. te. meghozatala után pár évvel törvényeket hoztak a mezőgazdasági munkások biztosítása tárgyában. Az 1900: XVI. és az 1902: XIV. tc.-ek ki akarják engesztelni a mezőgazdasági munkásokat. Sok eredménye e törvényeknek nem volt. A munkás- és cseléd-pénztár betegsegélyt nem nyújt. Egyedül baleset, rokkantság és halál esetére ad némi kárpótlást, de a segélyezés oly csekély mérvű, hogy munkásbiztosításnak ez az intézmény nagyzolás nélkül alig nevezhető. Öt kategóriája van a biztosított munkásoknak. Hogy megpéldázzam a pénztár működését, vizsgálom, hogy mit fizetnek és mit kapnak a legelőkelőbbek, az első csoportbeli rendes tagok. Évi díjuk 10 kor. 40 fill. Baleset esetén gyógykezelésben részesülnek és ha munkaképtelenek, kap-

* Karl Grünberg, *Arbeiterschutzgesetzgebung in Rumänien* Handvörterbuch der Staatswissenschaften. III. kiadás.

** 310 old.

*** Generalmajor v. Jagwitz, *Soziale Gesetzgebung und Sozialdemokratie.*

† Idézve Bunzelnél, *Studien für Sozial- und Wirtschaftspolitik Ungarns*, 33. oldal.

††242 oldal.

nak 60 napon át 1—1 koronát. Ezt a munkaadóknak kell előlegezni, ha munkaközben történt a baleset. (Tehát az esetek legnagyobb részében a munkások a munkaadóra vannak utalva.) Ha olyanira megrokkan, hogy rendes keresetének felét sem tudja megkeresni, kap 60 nap után havi 10 koronát. Ha baleset miatt hal meg, családja egyszer s mindenkorra 400 koronát kap; másfajta halál esetén a legnagyobb végkielégítési összeg 270 kor. Aki baleset miatt segélyt még nem kapott, annak 65-ik életéve betöltésekor 100 kor. jár. Kuriózumképp megemlítem, hogy a rokkantnak munkaképtelensége megállapításakor 2 korona orvosi díjat kell fizetnie. Ennyit kapnak azok, akik a legtöbbet kapják.

S ez a biztosítás nem kötelező, hanem a külső cselédek és a cséplő- és szecs-kavágó gépek munkásai kivételével* önkéntes. A magyar földművelő munkásság nagy szegénysége miatt ez azt jelenti, hogy az intézmény jórészt papíron marad. S csakugyan 1906. végén csupán 26056 önkéntes rendes tagja volt a pénztárnak. Vagyona ugyanazon időben mindössze 472 millió korona, a kifizetett évi segélyek összege 360.000 korona. A kötelezően biztosítottak csak balesetsegélyt kapnak s ezt sem kapják meg a pénztártól, ha a munkaadó a járulékot nem fizeti vagy nem pontosan fizeti. Ilyenkor csupán kárkövetelésük van a gazdával szemben. Az intézmény keveset nyújt, de igazgatása nem garancia arra, hogy a biztosítottak e keveset is megkapják. Az ügyek intézésébe a munkásoknak alig van beleszólásuk. A helyi bizottságok 18 tagja közül csak 4 munkás van. A központi igazgatóságba munkások közvetlenül nem választanak senkit sem. Az igazgatóság tagjai egyharmadát és elnökét a földművelésügyi miniszter nevezi ki. Főfelügyeleti jogot is gyakorol ezen intézmény felett, amelyet az állam évi 150.000 koronával segélyez. (A lótenyésztésre ellenben az 1907. évi költségvetés 2.714.596 korona bevétellel szemben 7,277.138 K-t irányoz elő.) Hogy az autonómia képét kiegészítsem, megemlítem még, hogy a helyi bizottságok hatósági felügyelete a főszołgabíróra, a földesurak választottjára van bízva. A munkás és cselédpénztár sajátos módon kapcsolja össze a munkásbiztosítás gondolatát az aratósztrájk elleni küzdelemmel és az állandó cselédszerzésre irányuló törekvéssel. Az a munkás, akit sztrájkért büntettek, kizárandó és elveszti a befizetett díjakat. Továbbá a gazda kikötheti, hogy az 5 évi szolgalat előtt kilépő cseléd köteles legyen visszafizetni az érte fizetett díjakat.

* A díjat a kötelezően biztosítottért — eltekintve bizonyos kivételektől — a gazda fizeti.

Ha a gazda rendes tagsági díjat fizet a cselédért, akkor a pénztár ezt csak akkor számítja a cseléd javára, ha 10 évig szolgált, vagy a szolgálat ideje alatt megrokkant, vagy meghalt.

Az 1898. II. t.-c. életbe lépett. Hatásának megerősítéséül mind nagyobb mértékben szerveződik a földművelésügyi miniszter tartalékserege Mezőhegyesen a dolgozni akaró munkásokból. Ez az állami *Reservearmee* készenlétben áll arra az eshetőségre, ha a munkásság sztrájkba lépne. Az új törvény és a tartaléksereg kétségtelenül gyakorolt hatást. Talán a tényleges beavatkozásnál is nagyobbat szuggesztív erejével. 1898 után úgy látszott, hogy a munkásmozgalmat leverték. A mezőhegyesi tartalékhad a fegyveres béke áldásaiban részesült. 4—5 év múlva azonban észlelhető már mozgolódás, míg végre minden törvénnyel és az államilag szervezett sztrájktörök minden tartalékhadával dacolva, 1905-ben a Dunántúl spontán módon, szocialista vezetés és előkészítés nélkül kiűt az aratósztrájk. S ennek a sztrájknak a történelmi jelentősége abban rejlik, hogy az aratókat támogatják benne a gazdasági cselédek, Magyarország legelmaradottabb néprétege. A 400—500 koronás átlagos évi jövedelmek, a nagybirtok takarmányszüksége miatt megvont állattartás, a kizsákmányolásnak egy oly foka, melyet a magyar agráriusok egyik vezető férfja, Rubinek Gyula, a „lelkiismeretlen” jelzővel bélyegez meg,* megmozdítják a nagybirtok megbízhatónak vélt támaszát is. S az új erőre kapott mozgalomnak hatalmas lendületet ad egy különös politikai esemény. Az uralkodó osztály ellentétbe jut a dinasztiaiával. S a dinasztíára támaszkodó imparlamentáris kormány az uralkodó osztály ellen irányuló sakkhúzásképp megadja az engedélyt a földműves munkások országos szövetségéhez. 1906 januárjában megalakul a szövetség, 1906 decemberének végén már 48616 beiratkozott és 20000 rendszeren fizető tagja van; 1907 januárjában 72562-re szökik a beiratkozottaknak, 34645-re a fizetőknek száma. 1906 nyarán már bizonyos szervezettséggel indul meg a sztrájkmozgalom. Vannak, akik 50.000-re teszik a sztrájkolók számát és agrárius oldalról 20%-ra becsülik a sztrájk hatása alatt elért béremelkedést. Ezek az események nagyon hasonlítanak az 1897 évben történetekhez. S hasonló a visszahatás is. A hatósági üldözés nem áll az 1897-es és 1898-as üldözések mögött. A hivatalos statisztika szerint 1906-ban 5094 sztrájkolót ítéltek el. A földmunkások lapja körülbelül 5000-re teszi a letartóztatottak

* Harc a nemzetköziséggel szemben.

számát. Az abonyi szolgabíró egy ítéletében 22 embert ítelt el 443 napra és 1620 kor. pénzbüntetésre. A letartóztatottak részére szűkösek a börtönök. Ólakba, magtárakba zárják egy részüket. Az új belügyminiszter elődje rendelkezésének meggyöngítése céljából 12.200/1906. sz. rendeletével a Földmunkás-szövetség helyi csoportjait a megyei alispánok felügyelete alá helyezi. 1907. év végéig 164 helyi csoportot oszlattak fel és 100 a fel-függesztettek száma. 1½ év alatt 6430 kor. pénzbüntetést mérnek a földmunkás lap kauciójára. * S a mint 1898-ban az üldözéseket törvény tetézi be, úgy történt ez most is. Az új törvény nem az 1898: II. szigorítása, hanem csupán annak hézagát pótolja. Az 1898: II. nem gondolt a cselédsztrájkra. Arra a cselédsztrájkra, mely a nagy- és középbirtokost megfosztotta természetes tartalékcsoportjától az aratósztrájk esetére, elpusztulással fenyegette állatállományát és lehetetlenné tette az aratókkal szemben* még a gép gazdálkodásra való áttérést is, mert a gépgazdálkodás is állandó cselédgárdát követel meg. A cselédekre a gazdasági élet fejlődésével mind nagyobb szüksége van a nagybirtoknak. S ezt a cselédséget a sztrájkon kívül lazította, tizedelte a kivándorlás, városba özőnlés, amint az agráriusok nevezik „a költözködési szabadsággal való visszaélés”.

Az 1898: II.-nek a cselédségre való kiterjesztése az 1907. XLV. tc. Legfőbb célja a sztrájk megakadályozása, legfőbb eszközei a karhatalommal való elővezetés és a büntetés. A büntetésnél egy elvetett porosz javaslat mintájára megkülönbözteti a felbujtókat és ösztönzőket a sztrájkoló „félrevezetettektől”. Előbbiek büntetése 60 napig terjedhető elzárás és 400 kor.-ig terjedhető pénzbüntetés, az utóbbiaké 10 napig terjedhető elzárás és 100 kor.-ig terjedhető pénzbüntetés. De a sztrájkelhárításon kívül erős mértékben törekszik ez a törvény a mindinkább veszedelmessé váló kivándorlás és helyváltoztatás meggátlására. A szolgálat időtartama egy év, ha letelte előtt két hónappal nem mondják fel a szerződést, automatikusan meghosszabbodik egy évvel. Amíg a szolgálat tart*a gazda beleegyezése nélkül a cseléd nem vándorolhat ki. A cselédi szolgálatot a törvény egy sorba helyezi ilykép a katonai szolgálattal. A gazda kegyelmi joga, melyet az 1898: II. mintájára ez a törvény is ösmer, szintén eszköz lehet a szerződés megnyújtására. A törvény minden meg-

* L. ez adatokra nézve a *Világszabadság* c. földműves újságot és Ladányi Rezső *A kétéves földmunkás szövetség* című cikkét. (*Szocializmus*, H. évf. 6. kiadás).

szegését 50 korona, elzárásra átváltoztatható pénzbüntetéssel sújtja. A hatóság a gazda kérésére a büntetést elengedheti. Nem valószínű-e, hogy a gazda e jogát a szerződés meghosszabbítására, a felmondás visszavonásának elérésére fogja felhasználni? Ezek mellett a törvény harmadik célja, melyet nagy csomó intézkedéssel óhajt elérni, az alázatosság, gyávaság, a féltékenység, a mozdulni sem mérés szellemének megteremtése a cselédségben. Megbízható csapatot akar szervezni a gazdák részére ezekkel a fegyverekkel. A törvény értelmében 18 éves koráig a gazda verheti cselédjét, azontúl szabadon dorgálhatja, meghatározhatja, mennyi időre hagyhatja el lakását és kit fogadhasson vendégül hajlékába.

De mint a munkásügyi-bizottság a törvény javaslatáról szóló jelentésében mondja, e törvény eleget akar tenni „a haladó kor kívánalmainak”. Belekerült ebbe is, épúgy mint az 1898: II. tc.-be munkásvédelmi intézkedés is egynéhány. Köztük az 1898-ban még eltörülhetetlennek hitt, de a munkásmozgalom által már eltörölt robot eltörlése. Van egy pár intézkedése, amely a cselédre hasznos, bárha még oly messze sem megy, mint az 1898: II. tc. Így a bér fejében adott termény és a bér fejében adott föld minőségének meghatározására vonatkozó szabályok. Hasonlóan javulást jelent a cselédség részére a tandíjfizetésnek s a családtagok betegsegélyzési terheinek bizonyos mértékben a gazdára való áthárítása. De ezeknek az értékét is lerontja, hogy ellenőrizzük maguk a gazdák, mert a gazdaktól választott közigazgatás a gazdák érdekképviselője. A törvény cselédvédő intézkedéseinek egy nagy része azonban teljesen semmitmondó, így például 12 éven aluli gyermekek nem lehetnek állandó cselédek, de vállalhatnak időszakos gazdasági munkát. „Megfelelő” éjjeli alvást ír elő a törvény. Ez egy magyar gazdasági író, Milhoffer szerint, nyáron 4 óra. Jó cselédházak építésére a törvény 10 évi határidőt ad. Addig — ezt a határidőt talán még annak idején meg is hosszabbítják — megmaradhatnak a mostani állapotok. Milhoffer szerint átlag 4—5 család lakik egy cseléd-szobában. Brázovay, a dunántúli aratósztrájkáról írott művében, egy volt istállóról beszél, melyben nyolc család lakott 30 családtaggal. A cselédházak nagy része össze van építve istállóval, óllal, csűrrel.*

Ezt a törvényt külföldön agráriusaink azzal védik, hogy nem egy német törvényben vannak hasonló, sőt rosszabb intéz-

* Bresztovszky, *Magyarország fekete statisztikája, 1908.*

kedések. Nem szabad azonban elfelednünk, hogy míg az említett törvények a múlt század elejének atavisztikus maradványai, ez a törvény a mi időnk, a mai Magyarország társadalmának gyermeke. S még így is szigorúbb és kegyetlenebb, mint pl. az 1810-es porosz törvény. Előnyeinek kiszínezésében a ferdítésektől sem riadnak vissza. így olvashattuk pl. hazai információk alapján a *Document du Progres* 1-ső számában, valamint Gonnard könyvében (113. oldal), hogy ez a törvény jobb állapotot teremt, mint aminő Poroszországban van, hol a gazda szabadon verheti felnőtt cselédjét is. Elfelejtették megjegyezni, hogy a német polgári törvénykönyv életbeléptetési törvényének 95. §-a teljesen eltörölte az egész birodalom területére a gazda fegyelmi jogát.

Amint a mezőgazdasági munkástörvényt a munkásbiztosításról szóló törvény cukrozta meg, így enyhíti a cselédttörvényt a vele egyidejűleg hozott munkásházakról szóló törvény. Az állam e törvényben segínyt nyújt a munkásházak építését előmozdító, munkásházakat eladó vagy kölcsönző törvényhatóságoknak és községeknek. A tervek, felmérések ingyen elkészítésén, a vásárló munkások javára vállalt évi 300.000 koronáig terjedhető kötelezettségen kívül az állam illetékmentességet, bizonyos mérvű adómentességet és végrehajtás alól való mentességet biztosít a törvényhatósági és községi munkásházak részére. A kedvezmények azonban lényeges javítás céljára elégtelenek, a vidéki törvényhatóságok és községek iniciatívájára alig lehet bízni ily dolgot egy oly országban, melynek leggazdagabb városa, Budapest is alig tesz valamit a munkáslakáskérdés megoldására. Még a főcélját, mely a 9. §-ban kifejezésre is jut, t. i. a munkások helyhezkötését s a kivándorlás meggátlását sem éri el a törvény, mert ha enyhítene talán valamit a kivándorláson az egyik helyen — bár ez is igen kétséges, mert a munkásságnak elsősorban bérre s nem saját házra van szüksége — a kivándorlás állandóan működő okok hatása alatt megindulna másutt.

A cselédttörvény nemcsak előzményeiben, hanem a meghozatalát követő eseményekben is feltűnően hasonlatos a munkástörvényhez, az 1898: II. t.-cikkhez. Az üldözéseket, a törvényes visszahatást decrescendo pangás követi. A sztrájkok elmaradnak, a Földmunkás-szövetség tagjai rohamosan fogynak. Számuk 1907 végén már csak 12—15.000. Majdnem azt mondhatnók, ha ily rövid időszak eredményeit általánosítanunk szabadna, hogy a magyar földmunkásmozgalom krízisszerűen üti fel fejét nyugalmi periódus után s ismét elalszik egyidőre a közigazgatási és törvény-

hozási üldözések hatása alatt. Tévedés volna azonban azt hinni, hogy az üldözéseké az egyedüli szerep a mozgalmak letörésében. Igaz, hogy van jelentékeny hatásuk, de nem tudnák letörni a mozgalmat, ha a tömeg rendkívüli nyomora és műveletlensége nem tenné lehetetlenné a szívós szervezés munkáját. A magyar földművesség jelenlegi gazdasági és kulturális foka mellett forrongásszerűen tud sztrájkolni, de ereje lelohad, ha hosszú és rögtön nem gyümölcsöző áldozatokat kell hoznia s ha szembeállítja magát az államban szervezett gazdatársadalmon kívül a gazdaságilag is erősen szervezett gazdaosztállyal. Hozzájárul még ehhez, hogy a kivándorlás elviszi legjobbjait, a legöntudatosabbakat s a legmerészebbeket.

A magyar mezőgazdasági szociálpolitika — hogy összefoglaljunk — az elnyomás eszközeivel ideig-óráig tudta csak a munkás-ság mozgalmát elfojtani. De állandóan hozzájárult a kivándorlás növeléséhez és így a mesterséges kiválasztás egy olyan módjának megalkotásához, mely a mezőgazdasági termelés legjobb erőit dobja ki az országból.

II. Ipari szociálpolitika.

Ipari és mezőgazdasági szociálpolitikánk közlekedő csövek. Földbirtokosaink igen jól tudják, hogy az ipari munkásmozgalom átcsap a mezőgazdaságira s hogy az ipar emelkedő munkabérei nem maradnak hatástalanul a mezőgazdaság munkabéreire. Ezért a mezőgazdasági munkásmozgalom legnagyobb lendületére következő visszahatás idejében a leghevesebb az ipari munkásmozgalom üldözése is. Az 1898 és az 1907 fekete esztendői az ipari munkásmozgalomnak. A földbirtokosok törekvéseivel párhuzamosak az iparosok körében észlelhető reakciós mozgalmak. Iparunk, kisipari jellegű, a vállalatok 99,52%-a, a munkások 61,6%-a kisipari.* A züllő kisipart a munkásmozgalom fejlődése erősebben érinti, mint a gyáripart, a kisiparosok műveletlensége következtében nehezen terjed soraikban a haladott államok fejlődésének tapasztalatán alapuló szociálpolitikai belátás. Egyedüli bizodalmutakat a munkásmozgalom erőszakos üldözésébe vetik. Ezek az erők alakítják első sorban nálunk a koalíciószabadságnak, a szociálpolitika eme központi problémájának képét. Ily körülmények közt természetes, hogy a munkások gyülekezési,

* Emlékirat a hazai kisipar és gyáripár fejlesztésének szükségéről.

egyesülési és sztrájk szabadsága tekintetében a nyugateurópai határon kívül esünk.

Pseudodemokráciánk a gyülekezési és egyesülési jogot törvényben nem szabályozza, hanem a miniszter rendeleti jogaira bízta. A rendelet jobban simul az uralkodó osztályok pillanatnyi szükségleteihez, mint a nehezkesebb törvény. Közjogi íróink nagy része szerint van gyülekezési szabadságunk, sőt az „olyannyira lényeges jog, hogy nélküle a magyar szabadság csonka”.* Nem zavarja őket az a tudat, hogy az 1868. évi 128. számú és az 1898-ik évi 766. számú rendeletek szerint a gyűlések engedélyezése, felosztatása a rendőri hatóságoktól függ. A rendőri önkénytől függő gyülekezési szabadságnak éle a munkásmozgalom ellen fordul. Külön miniszteri rendelet tiltja el a sztrájkgyűlések tartását (1899. évi 1340. sz. rendelet), de külön miniszteri rendelet nélkül tiltják be szolgabíráink és rendőrkapitányaink a munkásmozgalmat szítani akaró gyűlések jelentős részét. A magyar jogászi szellem valósággal remekel a gyűlésbetiltások indokolásában. A salgótarjáni szolgabíró betiltja a gyűlést „tekintettel arra a körülményre, hogy a bejelentést nem az állandó lakóhellyel bíró szabómesterek tették, hanem a szabósegédek, az utóbbiak pedig állandó lakóhellyel sehol sem bírnak”.** Rajkán betiltja a szolgabíró a gyűlést, mert a vasárnapi munkaszünet kiterjed az ellenőrző közigazgatási tisztviselőkre is, Debrecenben, mert szocialista tévtanokat akarnak terjeszteni, Újvidéken, mert a munkások szervezkedése nem célszerű, és nem szükséges.*** Nagyszalontán tiltott gyűlés tartása miatt két heti fogházra ítélték egy ügyvédet, ki a mezőn körülbelül 8—10 inasgyereket tanított. Ez a gyülekezési „szabadság” hatalmas gátja a munkásmozgalom fejlődésének. Egyedül Budapesten tudta bizonyos mértékig a közigazgatási önkényt korlátok közé szorítani az ide koncentrálódott szervezett munkásság ereje. A gyárak igazgatóságának 42%-a† a szervezett munkásságnak 45,85%-a itt van.†† Ez a tömörülés egyik legfőbb ereje a magyar munkásmozgalomnak a közigazgatással szemben!

* Dr. Rényi józsef, *A gyülekezeti jog*, 90. oldal. Kiváló jogtudósaink közül páran pl. Csemegi Károly, Schwarcz Gyula világosan hirdették viszont, gyülekezési jogunk nincs biztosítva.

** *A szociáldemokrata-part vezetőségének 1904. évi jelentése.*

*** *Aus der Geschichte der ungarländischen Arbeiterbewegung.*

† 1901. üzemi és munkásstatisztika.

†† Jászai Samu, *A munkások szervezkedése és gazdasági küzdelme Magyarországon. (Szocializmus, II. évf. 17. sz.)*

Ha a belügyminiszter engedélyezési, ellenőrzési és feloszlási joga kimeríti az egyesülési szabadság fogalmát, akkor Magyarországon egyesülési szabadság is van. A szintén rendelettel szabályozott egyesülési jogunk kezdetben teljesen eltiltotta speciális munkásegyletek megalakulását. Az 1875. évi 1508. sz. rendelet szerint ugyanis sajátos munkásegyletek csupán az ipartörvény értelmében alakulhatnak. Az ipartörvény azonban egyáltalán nem szól munkásegyletről, csupán a munkáltatók ipartársulataiba engedi meg munkások felvételét. A koalíciójog teljes hiányával a mozgalom igen fejletlen volta párhuzamos. 1890 előtt alig van ipari munkásmozgalom. Fejletlen ipar, műveletlen munkásság, alacsony bérek (megesik, hogy a hetibér ellátás és 2 korona), évenként talán 4—5 sztrájk és zsörtölődések közt lefolyó politikai mozgalom, ezek a 70-es, 80-as évek munkásmozgalmának jellemző vonásai.*

A munkásmozgalom valamelyes haladásával a belügyminiszter mindazonáltal — bárha nagy nehezen — engedélyez munkásegyleteket. Megtagadja pl. az asztalos-szakegylet alapszabályainak jóváhagyását, mert a betegpénztár amúgy is ró majd terhet a munkásságra. Két éven belül kilencszer utasítja vissza a cipészek alapszabályait, míg tizedszer elfogadja.** Ilyen akadályok dacára nő a szakegyletek száma. Azonban az engedélyezett szakegyletek csak békés s nem harci szervezetek. A miniszteri gyakorlat arra támaszkodva, hogy az ipartörvény kifejezetten nem ismeri el a munkafeltételek javítására irányuló szervezetek szabadságát, sőt a munkabérek javítására irányuló megállapodásokat érvénytelennek tekinti, nem engedi meg, hogy az elismert szakszervezetek sztrájkok rendezésével és támogatásával foglalkozzanak. Szakszervezkedés sztrájkszabadság nélkül, ugyanez a gondolat bukkan fel évekkel később az orosz szociálpolitikában. A sztrájkoló munkásság kénytelen volt megkerülni a jogot. Titkos, úgynevezett „szabadszervezeteket” alkottak, melyek egyszersmind szervei is voltak a szociáldemokrata-pártnak. Ezek készítették elő és vezették a sztrájkokat, gyűjtötték a sztrájkalapot, az ellenőrzési pénztárt. A hatóságok a láthatatlan szervezetek helyett a láthatóknak támadtak. A belügyminiszter elrendeli (1898/2219. sz. rendelet) a szakszervezetek szigorú ellenőrzését, szabad bemenetet biztosít oda a rendőri hatóságoknak. A szabadszervezetek helyett fel-

* L. bővebben: Ferenczi Imre, *Munkásaink szakszervezeti joga és mozgalma* 42. old.

** L. Ferenczi id. m. 58. old.

oszlatták a szakszervezeteket. De a szabadszervezet mégis az esetek jelentős részében megmarad. Nem használ a sztrájkolók legkülönbözőbb oldalról jövő üldözése sem. A hatóságok miniszteri rendelet alapján büntetik a sztrájkpénzeket gyűjtőket, az ipartörvény alapján a szerződésszegő sztrájkolókat. S végül minden törvényes alap nélkül a csavargókra és szokásos munkakerülőkre szóló rendelet alkalmazásával eltoloncolják a sztrájkban résztvevőket. Salgótarjából 46 bányászt toloncolnak ki sztrájkra való izgatás miatt.* A somogyi alispán 28 kizárt asztalost toloncoltat ki munkakerülők gyanánt.**

De a toloncoló, egyletet feloszlató, sztrájkot, gyűjtést büntető közigazgatás sem tudta megakadályozni, hogy 1902. után a munkásmozgalom fejlődésének lassú tempóját gyors haladás ne váltsa fel. Az enyhülő ipari válság, majd a kezdődő jó konjunktúrák idejében mindinkább fejlődő iparnak munkásságát a fokozódó drágaság és az alacsony munkabérek sztrájkból-sztrájkba hajtják. A háztartási cikkek ára, mint az 1906-os hivatalos statisztika bevezetése is elismeri,*** rohamosan nő. 1895-ben a szalonna maximális ára 152 fillér, 1905-ben 174, a széné 1895-ben 240, 1905-ben 423 f., A betegpénztár 1905-ös budapesti felvétele szerint a lakbér az albérlők keresetének 20,42%. A lakások egészségtelenek, túlszűfoltak. Az említett statisztikai felvétele szerint 1604 lakás közül 955 1 szobából és konyhából áll, e 955 lakásban 4843 személy lakik.† S a hihetetlen árak mellett az 1901-es munkásstatisztika szerint a munkásság 31%-a heti 10 koronánál kevesebbet keres, csak 29,88%-a keres heti 20 koronánál többet. A növekvő intelligencia, a koncentráció, az ipar javuló gazdasági helyzete s a növekvő drágulás a munkásság fogyasztása terén, ezek azok a hajtóerők, amelyek áttörik a magyar közigazgatás pántjait. A jogi gátakat elsöprő sztrájkok száma a szakszervezeti tanács sztrájkstatisztikája szerint 1905-ben 346, 1906-ban már 652. †† 1902-ben még csak 9255 tagja volt az ipari szakegyleteknek, 1906-ban már 197.829.††† Bárha a szabadszervezetek rendezte sztrájkok egy, része, a szakegyletek ellenőrzése és nagyobb fokú kockázata híján, meglehetősen előkészü-

* *A szociáldemokrata-párt vezetőségének 1903-as jelentése.*

** Ferenczi, *Das Koalitionsrecht in Ungarn*, 215. oldal.

*** 11. oldal.

† Dr. Bród Miksa, *Adatok a budapesti lakásnyomorhoz.*

†† A hivatalos sztrájkstatisztika szerint 1903-ban 335, 1906-ban 558 sztrájk volt.

††† L. Jászai id. értekezése.

letlenül tört ki,* az elért eredmények mégis igen jelentékenyek. A szakszervezeti tanács statisztikája szerint pl. 1906-ban 79.333 munkás 6,639.066 korona béremelést ér el.

Az ipari munkásmozgalom hatalmas lendülete a koalíció-jogra is érezteti hatását. A konjunktúra eredményeit féltő hatóságok viselkedése valamivel enyhül. 1903. óta engedélyeznek nagyobb számban az egész országra kiterjedő munkásszövetségeket, miniszteri rendeletek (pl. 4045/1903. sz. kereskedelmi miniszteri rendelet) a sztrájkot nem nézik már tisztán büntetőjogi jelenségnek. De ez a kis javulás csak az első meglepetésnek s az ipar kedvező helyzetének eredménye. Amint az ipari munkásmozgalom gyorsan átszap a mezőgazdaságra, amint a gazdasági depresszió szele megüti az országot, a földbirtokososztály s a reakciós kisipar kezdet fognak a szakszervezetek ellen. 1906-ban a hivatalos sztrájkstatisztika szerint a sztrájkok által érintett telepek 91,15%-a kisipari. Főleg a kisipar elterjedt volta s a gyáraknak elszigetelt voltukban rejlő nagyobb ereje (a gyárak jó részének nincs konkurrens, úgyhogy az elbocsájtott munkás az országban igen nehezen tud munkát találni), a magyar kisipari sztrájkok nagy számának okozói. A sztrájkok ellen a kisipar miniszterileg engedélyezett kizárási politikát kezd folytatni. 1902-ben a szakszervezeti tanács adatai szerint még csak 36, 1907-ben már 133 kizárást történt. A kizárással mellett felújulnak az üldözések. A belügyminiszter a munkásszövetségek helyi csoportjai ellen rendeletet intéz, újabb egyleteket nem engedélyez, és 1907-ben körülbelül háromszáz csoportot oszlalt fél három hónap alatt, míg a kereskedelmi miniszter 200 munkaadószövetség alapszabályait hagyja jóvá. Az ipari depresszióval párosult hatósági üldözés vidéken a szakegyletek tagjainak számát valamivel apasztja. De Budapesten az üldözés dacára nem csökken, sőt valamivel nő a tagok száma. Ez a körülmény, valamint a nagy taghullámozás elmaradása olyan jelenségek, melyek hinni engedik, hogy mélyreható rázkódtatás nélkül nem sikerül az ipari szakszervezeti mozgalom a mezőgazdasági mintájára elsöpörni. Bárha a jelek arra mutatnak, hogy az agráriusokkal szövetkezett kisipar és a krízis élesztette politikai reakció tetőpontját nem érte el. A vasutasok egyesülési és sztrájk jogát tönkretévő pragmatika meghozatala után egyetemes sztrájktörvény készül, amelynek terve a kereskedelemügyi államtitkár magánjavaslata

* Jászai, *A magyarországi szakszervezetek taktikája (Szocializmus, I. evf., 1. sz.)*

alakjában már előttünk van. De ha ez törvénnyé válik is, a fejlődő gazdasági erők idővel épűgy áttörík majd, mint ahogy áttörték a rendeleti sztrájkjogot.

Valamirevaló munkásvédelem nem igen létesül a munkások szervezeteinek hajtó ereje nélkül s ha hoznak is munkásmozgalom nélkül munkásvédő törvényeket, azok a munkásság ellenőrzése híján végrehajthatatlanok maradnak. A koalíciószabadság a munkásvédelem legjobb garanciája. Munkásvédelmünk tökéletlenségének egyik fontos oka, hogy oly időben keletkezett, midőn munkásságunk jogilag nem szervezkehdhetett és tényleg nem szervezkehdett. Magyarország berendezkedett nyugati mintára, törvénytárából nem hiányozhatott teljesen a munkásvédelem sem. A nemzetközi *prestige* megóvása, volt a kezdetleges magyar munkásvédelem legerősebb motívuma. A munkásságtól való félelem 1872-ben és 1884-ben nagyon csekély szerepet játszhatott. S ez meg is látszik ezeken az alkotásokon. Az 1884: XVII. te, ipari szociálpolitikánk alaptörvénye — eltekintve néhány kisebb jelentőségű rendelkezésétől, (mint pl. a truckrendszer tökéletlen tilalma) — főleg a védett osztályokra s a munkaidőre vonatkozólag tartalmaz néhány kezdetleges, de végrehajthatlan szabályt.

Gyárimunkás 10 éven aluli gyermek nem lehet. Az iparos tanoncokra nézve azonban a törvény nem ismer alsó korhatárt. A 12-ik évét még be nem töltött gyermeket, csak az iparhatóságnak, azaz a munkáltatóktól függő, a munkáltatóktól választott tisztviselőknak engedélye mellett lehet alkalmazni. Ezeket a túlságosan szigorúaknak nem nevezhető rendelkezéseket sem szokás betartani. Így pl. az 1905-ös jelentésekben panaszkodnak az iparfelügyelők, hogy bizonyos üzemekben a tiltott gyermekmunkát „a legerélyesebb intézkedésekkel” (?) sem lehetett meggátolni.*

A gyermekmunkások maximális munkaideje a gyárakban a 14 éves életkorig napi 8 óra, a 16 éves korig napi 10 óra. A tanoncok munkaideje 2 órával hosszabb. Valószínűleg ez is oka annak a jelenségnek, hogy a gyárosok a gyermekmunkásokat tanonc gyanánt jelentik be.** (Gyárimunkásságunk körülbelül 3,8%-a tanonc.) Úgy látszik azonban, hogy a gyakorlatban ezek a finom nüánszok valami nagy szerepet nem játszanak. Az ipartörvény

* *Az iparfelügyelők tevékenysége az 1905. évben*, XXI. oldal.

** L. az 1901-es üzemi- és munkásstatisztika hivatalos feldolgozását.

módosítása alkalmával kiadott statisztikai felvétel szerint* ugyanis „a gyári telepeken a nappali munkaidő tekintetében a fiatal és felnőtt munkások között különbség nincsen”. 12—14 éves gyermekek a telepek 35,43%-ában 12 órát dolgoztak, 17,88%-ában 12 óránál többet. Az iparhatóság megengedheti, hogy a 12—14 éves gyermekek a megszabott munkásórák felét éjjeli munkában dolgozzák le, ettől a kivételtől eltekintve a gyermekek éjjeli munkája tilos. Ez azonban nem akadályozza meg, hogy a már említett statisztikai felvétel szerint a gyárak 62,2%-ában 14—16 éves gyermekek éjjel 12 órán át, azaz a törvényes idő kétszeresénél hosszabb ideig, dolgozzanak. Sőt a gyárak 56,2%-ában 12—14 éves, tehát az éjjeli munkától teljesen eltiltott gyermekek dolgoznak, éjjel több mint 12 órán át. 1907-ben az iparfelügyelők foganatosítottak néhány éjjeli gyárvizsgálatot s akkor rájöttek arra — amint a jelentés mondja — „figyelemreméltó” tapasztalatra, hogy védettkorú munkásokat éjjel foglalkoztatnak.**

A magyar munkásvédelemnek talán legjellemzőbb dokumentuma az ipartörvény 116 §-ának sorsa. Ez a paragrafus előírja, hogy a 16 évüket be nem töltött munkások egészségtelen és veszélyes iparágakban nem, vagy csak bizonyos feltételek mellett alkalmazhatók. A veszélyes és egészségtelen iparágak lajstromát s az esetleges alkalmazhatóság feltételeit a kereskedelmi miniszter fogja megállapítani. 1884-től máig körülbelül negyedszázad telt el, de az ígért lajstrom mindeztideig nem jelent meg. Igaz ugyan, hogy 1898-ban a miniszter 24.929. sz. rendeletében „egy” veszélyes iparágat megjelöl. Ugyanis megtiltotta, hogy fehér és sárga foszfort feldolgozó gyufagyárakban 16 éven aluli gyermeket alkalmazzanak a gyújtóknak a gyütömegekbe való bemártásánál, a bemártott szálak szárításánál és a szárított gyújtók első csomagolásának munkájánál. Hogy minő eredménye volt a tilalomnak, azt az ország egyik nagy gyufagyáráról készült statisztikai felvétel bizonyítja. A temesvári gyufagyárban a tiltott osztályokban dolgozott a gyárban alkalmazott 117 ifjúmunkás 54% -a. Ebben a gyárban különben nagy számmal dolgoztak 10—11 éves gyermekek is.***

Magyarország ipari munkásainak körülbelül egynegyede nő. A magyar munkásnőket lovagias nemzetünk mindössze a követ-

* *Ipartörvény módosítása*, 1906. K. 26. old.

** *Az iparfelügyelők tevékenysége az 1907. évben*.

*** Strasser József, *A temesvári gyújtógyár. Szocialismus*, II. évf. 3. szám.

kező mondattal védi: „Nők szülés után négy hétig szerződésileg kötelezett munkájuk teljesítése alól a szerződés megszűnése nélkül felmentvék”. (Ipartörvény 116. §-ának utolsó bekezdése.) A törvény nem tiltja el a nőt attól, hogy közvetlenül a szülés után dolgozzék s nem tiltja el a munkáltatót attól, hogy felmondjon annak a törvényesen „felmentett” nőnek, aki nem akar a szülés után dolgozni. Ezen a platonikus kijelentésen kívül egyéb munkánővédelmi intézkedésünk nincs. Bárha a gyakorlatban, amint azt az ipartörvény módosítása alkalmából kiadott statisztikai felvétel megállapítja,* a nő ép oly hosszú ideig dolgozik gyárainkban, mint a férfi, bárha nálunk 62.378 gyári munkásnő közül éjjeli munkában 2280 van elfoglalva, míg Belgium 110.361 munkásnője közül 3214, Dánia 15.172 munkásnője közül 127, a nők munkaidéjét Magyarországon törvényes rendelkezés nem korlátozza.** Felnőtt munkások részére törvényes munkaidő Magyarországon nincs. Az ipartörvény 117. §-a ugyan kijelenti, hogy „a nappali munkát reggeli 5 óra előtt kezdeni és esti 9 órán túl kiterjeszteni nem szabad”. Ez 16 óra. Ha ebből levonjuk a törvény által előírt szüneteket — délelőtt, délután fél óra, délben egy óra — marad tizennégy óra. Azonban a nappali munkát követi az éjjeli munka s a törvény nem tiltja meg, hogy azok, akik nappal dolgoztak, éjjeli munkát is végezzenek. Úgy, hogy a nappali munka kezdő- és végpontjának megjelölése teljesen értéktelen. A törvény nem zárja ki a 24 órás munkanapot sem. Az 1901-es üzemi és munkásstatisztika szerint főlváltáskor 154 gyártelepen honos is volt a 24 órás munkaidő. Nem lehet azt meggátolni a törvénynek ezen semmitmondó intézkedésével sem: „azon gyárakban, melyekben a munka éjjel-nappal foly, a gyáros az éjjeli munkára alkalmazott munkások kellő felváltásáról köteles gondoskodni”. Mert a törvény egy szóval sem írja körül, hogy milyen legyen a „kellő” felváltás s nem szól a nappali munkára alkalmazottak „kellő” felváltásáról. S a mi szociálpolitikánk szellemére jellemző, hogy a miniszteri gyakorlat mindent megtett, hogy ezen kaucsukszabályok segítségével a munkaidőt még jobban kihúzza. A kereskedelmi miniszter ezeket az intézkedéseket — bár hihetetlenül hangzik — nem szűkítően, hanem bővítően magyarázta. 82.118/95. sz. határozatában kimondja, hogy ha a napi munkaidő a déli szünetet leszámítva, a 10 órát meg nem

* Lásd 26 oldal.

** *Ipartörvény módosítása*, X. k, 159. oldal, Bauer: *Nacharbeit der Frauen*, XXVII. oldal.

haladja, a délelőtti és délutáni munkaszünetet nem kell megadni, ez a munka megkezdése előtt, illetőleg befejezése után megadottnak tekinthető. Ez a miniszter kijelentése szerint nem ellenkezik az ipartörvény „szellemével”. Egy másik határozatban pedig kimondja, hogy a munkaadót nem lehet arra kötelezni, hogy a munkaközi szüneteket egyidőben, valamennyi munkásnak egyszerre adja meg (1903. évi 54.485 sz. k.). Természetesen ilyen körülmények között a szünetek betartásának ellenőrzése teljesen lehetetlen. A törvényeknek a munkaidőre vonatkozó szabályai rendszerint a valóságban kivívott átlagos munkaidőt követik. Magyarország nem dicsekedhetik túlságosan rövid munkaidőkkel. Bárha az iparban nem dolgoznak napkeltétől napnyugtáig, mint a mezőgazdaságban, az 1907-es felvétel szerint nyáron a gyárak 35,51%-ában 12 óránál hosszabb volt a munkaidő. A kereskedelemügyi miniszter 1906-ban kiadott statisztikája szerint általános a 12 órás munkaidő, de „nem csekély azon telepek száma, amelyek fiatalkorú és felnőtt munkásoktól 12 óránál hosszabb ideig tartó munkát követelnek”.* A legutóbbi években a szervezett munkások harcai jelentékeny javulást teremtettek. De ez természetesen a munkásságnak csak egy részére terjed ki. Így a szakszervezeti tanács jelentése szerint 1905-ben 32.418 munkás napi 55.995 ½-i órával rövidítette meg munkaidejét, 1906-ban 65.115 munkás napi 63.097 órával.**

A munkaidő szabályozására vonatkozik a vasárnapi munkaszünetről szóló 1891: XIII. törvénycikk. Nemzetközi kongresszusokon, így az 1890. berlini kongresszuson is, Magyarország szégyenletesen kevés szociálpolitikai alkotást tudott felmutatni. Különösen elmaradt ezen a téren a szövetséges Ausztria mögött, amelynek iparosai is tiltakoztak az ellen, hogy a szövetséges állam konkurrenciái a munkásvédelem terhe nélkül versenyezzenek velük. A hiány pótlására hoztak néhány törvényt. Ezek közé tartozik a vasárnapi munkaszünetről szóló törvényünk. Feladatának megfelelően, szaporította szociálpolitikai törvényeink számát. A vasárnapi munkaszünetet azonban nagyon kevésbé valósítja meg. A szünet vasárnap reggel hét órakor kezdődik és 24 óráig tart. De . . . és itt következik egy csomó kivétel, melyeket a szabály megerősít. Az üzleti helyiségek és berendezések tisztántartásához és helyreállításához szükséges munkát minden külön bejelentés vagy engedelem nélkül vasárnap is szabad végezni. A kereskedelmi

* *Ipartörvény módosítása*, X. tc. 20. old.

** *A szakszervezeti mozgalom Magyarországon 1904—1907.*

miniszter meghatározza azokat a módokat, melyek mellett az egyedül dolgozó iparosok lakásukon vasárnap dolgozhatnak. Továbbá meghatározza azon iparnemeket, melyek kivételnek a szünet alól, mert: a) az üzem félbeszakítása lehetetlen, b) a folytonos üzembentartást megkövetelik a fogyasztóközönség vagy a közforgalom igényei, c) vagy valamely hadászati vagy egyéb közérdek, jelesen ipari indok. A miniszterek nyakra-főre adták meg a köz érdeke szempontjából a legkülönbözőbb kivételeket. A munkásvédelem révén az ipar és a kereskedelem még szorosabb függésbe jutott a mindenható kormányzattól. 1903-ban a kereskedelmi miniszter a kivételeket összefoglalta, sőt bizonyos mértékben meg is szűkítette. Ennek a rostálásnak eredménye lön a folytonos üzem esetében 26, a közforgalom esetében 36, hadászati s egyéb közérdek esetében 8 kivétel. A pénzügyminiszter törvényes jogánál fogva állami üzemekre, gazdaságokra s az azokkal egybefüggő vállalatokra 12 kivételt állapított meg, úgy, hogy az általános kivételek száma 82. Később ezeknek a száma egyes rendeletek jóvoltából még növekedett. A pénzügyminiszter rendeleteiben különben egy érdekes szociálpolitikai gondolatra bukkanunk, a kötelező vasárnapi munka eszméjére. Bizonyos mértékben ezt a dohányárúsokra nézve valósítja meg. A vasárnapi munkaszünetnek kivételekkel teljesen áttört szabályát igen kis mértékben kárpótolja az az engedmény, hogy a „kivételes” üzemekben a munkások havonként egy teljes vagy két fél vasárnapi szünetben részesülnek.

A vasárnapi munkaszünetről szóló törvényhez hasonló motívumból fakadó, de szociálpolitikánk lényegébe ennél mélyebben bevilágító törvénymű munkásvédelmi jogunk harmadik forrása, a baleset elleni védelemről s az iparfelügyeletről szóló 1893: XXVIII. te. Az ipartörvény nagy általánosságban kötelezi a munkaadót mindannak a létesítésére, ami a munkások életének és testi épségének biztosítására szolgál. Az iparhatóságra bizza e rendelkezés ellenőrzését. A szabálynál csak a végrehajtás módja fogyasztókosabb. Az iparhatóságoknak jellemzésére, a választott közigazgatási tisztviselőktől egészen a miniszterekig, néhány adat: 1893-ban a miniszter kijelenti, hogy a munkáltatók nem tartják be a munkásvédelmi intézkedéseket, eddig nem büntetett, de ha nem fogják betartani a jövőben sem, akkor alkalmazza majd a törvény kötelező rendelkezését és büntet.* A törvény negligálásában változás alig történik. 1898-ban 60.028. sz. rende-

* L. Jules Mandéilo, *Le mouvement social en Hongrie*, 95. oldal.

tével a kereskedelmi miniszter már kénytelen figyelmeztetni az iparhatóságokat, hogy nem elég, ha a munkásvédelmi intézkedések megszegése esetén a dorgálás erkölcsi büntetésével sújtják a munkaadókat, hanem alkalmazni kell a törvény büntetéseit. Az új törvény az óvintézkedéseket valamivel részletesebben írja körül s a minisztert is felhatalmazza hasontermészetű óvintézkedések rendeleti úton való szabályozására. De míg a vasárnapi munkaszünet hatályon kívül való helyezésére vonatkozó felhatalmazást a kereskedelmi miniszterek fenéig kimerítették, addig az óvintézkedések elrendelésére való jogukkal alig éltek egy-két esetben. A törvény parancsai pedig oly lazák és tágak, hogy amint az 1895. évi iparfelügyelői jelentés panaszolja,** majdnem teljesen az iparfelügyelőre van bízva, hogy a baleset elhárítására mit tegyen. A törvény ugyanis az óvintézkedések ellenőrzésére s az ipartörvény munkásvédelmi rendelkezéseinek felügyeletére iparfelügyelőket rendel. Az iparfelügyelőknek kötelességük a jelzett szempontból megvizsgálni az olyan üzemeket, melyekben elemi erővel hajtott gép van, vagy amelyek legalább 20 alkalmazottat foglalkoztatnak. A törvény az iparfelügyelői vizsgálatot kiterjeszti még néhány veszélyes üzemre s a további kiterjesztés jogával a belügyi és a kereskedelemügyi minisztereket is felruházza. Az iparfelügyelők azonban nemcsak munkásvédelemmel foglalkoznak, mint ez a külföldön szokásos, hanem az iparfejlesztés teendőit is nagyrészt rájuk bizza a törvény. Ez a sajátos intézményesített inkompatibilitás, az iparfejlesztő munkásvédelem torz gondolata ezt a törvényt valósággal szociálpolitikánk szimbólumává teszi. Munkásvédelmet kíván, de olyat, amelyet a vállalkozó valahogy meg ne érezzen, amely, amint a törvény kifejezi, jóindulatú legyen, a gyáros méltányos érdekeit ne sértse s az üzemet ne gátolja. Ez a munkásvédelem valósággal belső vámvonalként védi a magyar ipart a modern szociálpolitikával megterhelt osztrák termékekkel szemben. S a munkásvédelemben nyilvánuló iparfejlesztés mindenben hasonlít a szubvenciókban nyilvánuló tulajdonképeni iparfejlesztésünkhöz. Ez is a hatóságok diszkréciójára bíz mindent s így elsősorban a kiváltáságosoknak jó, ez is úgy fejleszt ipart, hogy szem előtt téveszti annak legfontosabb eszközét, a nép széles rétegei anyagi és szellemi kultúrájának és így fogyasztási képességének emelését. Az iparfejlesztéses munkásvédelem azután olyan virágokat termel, mint aminőket az 1905-ös iparfelügyelői jelentésben olvasha-

** VII. oldalán.

tunk.* „Az országban számos kisebb-nagyobb telep van, amelyek a haladó kor szellemével nem mindenben egyeztethetők össze, de az iparfelügyelőnek számolnia kell az adott viszonyokkal . . . Követeléseit mindig az adott telep viszonyaihoz kell alkalmaznia, azaz mérsékelnie ...” De az iparfejlesztéssel nem fejeződik be iparfelügyelőink sokoldalú tevékenysége. Midőn 1901-ben kibővítették az iparfelügyelői kart, feladatává tették a gőzkazánok vizsgálatát. Hozzájárult még ehhez az acetilén-készülékek vizsgálata, a legkülönbözőbb statisztikai felvételek stb. stb. Az 1907-es iparfelügyelői jelentés szerint** az iparfelügyelők működésének képe a következő: „A 36 iparfelügyelői kerületben a hivatalvezetők és 15 beosztott tisztviselő, tehát összesen 51-en, 7102 gyárvizsgálatot, 5888 víznyomási gőzkazánpróbát, 8088 belső szerkezeti gőzkazánvizsgálatot, 9564 üzem közben tartott szemlét és 273 acetilén-készülék vizsgálatot végeztek; részt vettek továbbá 291 telepengedélyezési, 52 baleset- és 35 békéltető tárgyaláson, 720 esetben szálltak ki iparfejlesztési ügyekből folyó eljárások foganatosítása céljából, 880 esetben pedig termelési statisztikai adatok felvétele céljából jelentek meg az érdekelt ipartelepeken”. Ilyen, a munkásvédelem céljaitól elütő elfoglaltság mellett nem csoda, ha a gyárvizsgálatok száma 1067-el vagy 13,6%-al kevesebb 1907-ben, mint 1906-ban.*** Nem csoda, ha több nagyobb textil- és fémipari telep az egész évben vizsgálatlanul maradt. †

Ilyen rendszer mellett nem szabad megütnünk, ha a halállal járó gyáripari balesetek száma 1906-ban 217 volt, míg az előző hat évben átlag 171 egyént ért a gyáriparban halálos baleset.††Az iparfelügyelők heterogén teendőin kívül nagy baja iparfelügyelőtünknek, hogy az iparfelügyelők intézkedéseiknek egyáltalán nem tudnak érvényt szerezni. Az intézkedések végrehajtása t. i. a magyar önkormányzatra van bízva. Az autonóm közigazgatás azonban — mint azt az 1905-ös jelentés is panaszolja (XXII. oldal) — a vele közölt rendelkezéseket nem hajtja végre „kellő eréllyel”. A büntetések is minimálisak. Végső határ alkalmazottra s munkáltatóra egyaránt 200 kor., ha a mulasztásból testi sértés származik 600 kor. Gondoljunk a mezőgazdasági sztrájkok esetén a „kellő eréllyel” végrehajtott statáriumokra és a 60 napos és

* XXXIV. oldal.

** XIII. oldal.

*** Id. jelentés XII. oldal.

†XX. oldal.

††Ipari balesetek az 1906. évben.

400 koronás büntetésekre! Az államnak még ez az iparfelügyelet is sok. Vállalataiban, ahol szociálpolitikusaink *communis opinio*-ja szerint* a munkafeltételek rosszabbak mint a magánvállalatoknál, a pénzügyminiszter nem iparfelügyelőkkel, hanem saját alkalmazottaival végezteti az iparfelügyeletet. Így megesett, hogy a budapesti államnyomda több évig meg sem vizsgálta, 1905-ben az állami szakközegek mindössze két esetben észleltek hiányokat és 1907-ben a dohánygyári súlyos baleseteket mind a munkások könnyelműségére vezették vissza.**

A munkásmozgalom erős fejlődése alig hagyott nyomot munkásvédelmi jogunkon. Állapotát ma is csak olyan fekete színekkel lehet festeni, mint ez Mandellónak, majd Földesnek évekkel ezelőtt a külföld részére festett képein történt.*** A készülő új ipartörvényen azonban kétségtelenül érezzük majd a mozgalom erősödésének hatását. Lesz benne az eddiginél valamivel több munkásvédelem, bárha magyar módra kivételekkel és a szervezett munkásság elleni üldözéssel jelentékeny mértékben meggyengítve. Az államtitkár magánjavaslata úgy látszik a vasárnapi munkaszünetről szóló törvény kivételrendszerét átviszi a hétköznapi szociálpolitikába és a mezőgazdasági sztrájkjog elveit az ipariba. Munkásvédelem poharában nyújtott „szocialista törvény”, támadó védelem, ez lesz úgy látszik az új magyar ipari szociálpolitika vezetőelve, amely csak fokozatilag — az ipari munkásság erőtbblete fokával — különbözik majd a mezőgazdaságitól. Az új magyar munkásbiztosítási törvény, a betegség- és balesetbiztosításról szóló 1907. évi XIX. tc. már ennek a politikának a jegyében született.

Az 1891. évi XIV. te. már biztosította az ipari munkásságot betegség ellen kötelező biztosítás alapján. A biztosítást autonóm testületek végezték a munkások $\frac{2}{3}$ s a munkáltatók $\frac{1}{3}$ hozzájárulása alapján, a legelterjedtebb formájukban, a kerületi pénztárakban, az autonómiában való részvétel is a hozzájárulás arányában történt. Az autonóm pénztárakat az autonóm magyar közigazgatás ellenőrizte, előreláthatóan olyan sikerrel, hogy tekintélyes részük járulékokat szedett, de segílyt alig nyújtott.

* Ferenczi id. m. 52; oldal, Mandello id. m. 11. oldal.

** L. *Iparfelügyelői tevékenység 1905-ben* (LXVI. oldal) és *1977-ben*.

*** Mandello id. műve, Földes cikke: *Arbeiterschutzgesetzgebung in Ungarn. Handwörterbuch der Staatswissenschaften*, II. kiadás. A harmadik kiadásban Földes tanár úr cikkéből a kritika kimaradt, bárha a kritizált törvényeken semmi változás nem történt.

Az új törvény segíteni akar a munkások baján, de úgy, hogy ebből politikai és gazdasági haszna legyen a munkáltatók osztályának is.

Kétségtelen, hogy az új munkásbiztosítási törvény már az erősödő munkásmozgalom hatása alatt készült s ezt nemcsak tüzzel-vassal, de olajjal is akarja csillapítani. A képviselőházi előadó jelentése szerint célja, hogy a magyar munkásság gondolatvilága megmentessék a hazafiság számára”. Egyik parlamenti szónok szerint „szérum a nemzetközi eszme terjedése ellen”. De ezen motívum mellett hatottak legalább ilyen erővel egyéb szempontok is. Az állami balesetbiztosítást követelték a munkaadók, akiket erősen sújtott az az utóbbi időben fellépő bírói gyakorlat, mely kártérítésre kötelezte a munkaadót, ha nem tudta bizonyítani a munkás vétkességét.* A szervezet reformját kívánta az állam, amely rossz szemmel nézte, hogy az autonóm-pénztárak tisztviselőinek egy része szocialista. A szocializmus politikai szervezetének gyengítése és a gentrynek hivatalokkal való erősítése, egyik fontos sugallója ennek a törvényműnek. Ezek az okok, párosulva a magyar társadalom egyéb erőivel, alakítják a törvény rendelkezéseit.

A törvény elsősorban a kötelező biztosítás elvén alapszik. A betegség esetére kötelezően biztosítja a 2400 koronánál kisebb fizetésű ipari munkásságot, sőt bizonyos mértékben túl is megy ennek körén. Baleset ellen különben nem biztosítja az ipar összes munkásait, csak a nagyipari munkásokat (20-nál több alkalmazottal vagy elemi erő hajtott géppel rendelkező műhelyekben alkalmazottakat) s a taxatív felsorolt veszélyes üzemekben dolgozó kisipari munkásokat.

A kisipar jelentős része kimarad a biztosításból, mert csekély veszélyességénél fogva nem fenyegeti a kártérítési per réme és az állam hű támaszát az alacsony díjaktól is óvja. De a biztosítás egyik ága sem érinti a mezőgazdaságot, bár ott a súlyos balesetek veszélye nagyobb s a cselédpénztár a munkások nagy részét biztosítatlanul hagyja, A földesurakkal szemben elnézőbb bírói gyakorlat, a földművelő proletariátus kisebb ereje és az agráriusok nagyhatalma kímélték meg a mezőgazdaságot e törvény áldásaitól. Meghagyja részben ezekből az okokból a törvény a bányáknak és a dohánygyáraknak pénztárait régi kezelésükben, régi járulékaikkal és kártalanítási rendszerükkel. Meg-

* *A munkások baleset ellen való biztosítása.* Anyaggyűjtemény. I. k. 79. oldal.

hagyja tehát a társládákat, ezeket a maradi szervezeteket, ahol a jutalékok 15%-át egyházi és iskolai célokra fordítják, ahol az elbocsátott munkás elveszti összes befizetéseit, pedig a szociális-biztosítás majdnem minden ágához rendszerint kétharmad részben járul..

Az új törvény betegség esetére körülbelül annyit nyújt, mint a régi. Legalább húsz hétig ad ingyen orvosi gyógykezelést, gyógyszereket és eszközöket, az átlagos bérösszeg felére terjedő táppénzt, mindezt az önálló keresettel nem bíró családtagok részére is,* gyermekágyi és temetkezési segélyt. A baleset esetére a törvény szemben a korábbi bírói gyakorlattal nem ad teljes kártalanítást. A tizenegyedik hét után kap a sérült gyógykezelést s ha munkaképességének csökkenése 10%-ot meghalad, járadékot. A járadék teljes munkaképtelenség esetén 60%, részleges munkaképtelenség esetén ennek megfelelő hányada és teljes kárpótlás csak abban az esetben, ha a munkás nemcsak munkaképtelenné, hanem tehetetlenné is válik. A hátramaradottak összesen 60%-nál többet nem kaphatnak. A munkás a különbözet erejéig csak az ellen a munkaadó ellen fordulhat, aki szándékosan vagy vétkes gondatlanság útján idézte elő a balesetet s ezért a büntető bíróság elítélte. A helyzet a munkaadóra nézve tehát a réginél feltétlenül jobb, a munkás a *régi* jog nyújtotta kárpótlásnál feltétlenül kevesebbet kap, de ehhez gyorsabban és biztosabban jut.

A betegség esetére való biztosítás járulékait a munkások és a mundaadók viselik egyenlő részben. A járulék az átlagos napibér 2%-ánál kevesebb és 4%-ánál több nem lehet. A kisiparosok öt éven belül 2%-nál több járulékkal meg nem terhelhetők. A törvénynek ez a szavazattoborzó rendelkezése már eddig is nagy mértékben sújtotta a pénztárakat. A pénztárak nem akarják a gyáripár munkásait és munkáltatóit a kisiparnál jobban megterhelni. Anyagi helyzetük rosszabbul s ezen az állami munkásbiztosító hivatal a segélynek a törvényes minimumra való lenyomásával igyekszik segíteni. A balesetbiztosítás terhét a munkaadók viselik. De a tizenegyedik hétig a balesetsegélyt is a betegpénztárak nyújtják. Az 1906-os statisztika szerint 1906-ban 2 hónapnál rövidebb időn belül gyógyuló baleset 2287 volt, ezzel szemben 116 hosszabb betegséget okozó, 46 halálos és 17 ismeretlen fokú. Nyilvánvaló tehát, hogy a törvény a betegpénztárakra s így részben a munkásokra hárítja a balesetbiz-

* Ez az új törvény javítása.

tosítás terheinek feltétlenül nagyobb részét. A költségeknek a munkaadóra eső részét a felosztó-kirovó rendszer szerint a veszélyességi arányszám s a kifizetett munkabérek alapján osztják fel évenként a munkaadók között, ötnél kevesebb munkású üzemek, valamint az önként biztosítottak díjat fizetnek. Az állam a pénztárért nem szavatol.

A leghevesebb harcok a szervezet kérdésében folytak. A kisebb ügyeket a kerületi pénztárak intézik. Az „egység” jelében született törvény meghagyja ugyan a vállalati, sőt bizonyos mértékben a magánegyesületi pénztárakat is. A fontosabb ügyeket a budapesti országos pénztár végzi. Ellenőrző szerepe van az állami munkásbiztosítási hivatalnak, de jogában áll a pénztárak határozatait nemcsak megsemmisíteni, hanem mással pótolni is. önkormányzat centralizációval s állami mindenhatósággal összekötve, mintha a magyar közigazgatási önkormányzat mintájára faragták volna. Az autonóm ügyeket munkások és munkaadók közt a teljes paritás alapján intézik. Ezzel az intézkedéssel akarta a kormány a szocialista pártot gyengíteni. Mivel a törvény hatása a kívánt mértékben nem következett be, az országos pénztár részére pragmatikát bocsátott ki az állami munkásbiztosító hivatal, amelyben a pénztár tisztviselőit minden bérmozgalomban való részvételtől és minden a munkások vagy munkaadók érdekeit célzó politikai mozgalomtól eltiltja. Hasonló pragmatikát szándékszik a hivatal a kerületi pénztárak részére kibocsátani. A kormány a paritást is „szigorítani” kívánja. A felebbezések esetén ítélő alsófokú választott bíróságoknak 2 munkás, 2 munkaadó a tagja s bíró az elnöke. A kinevezett bírói elem van többségben a felsőfokú bíróságban.

Négy évig tartott a régi balesetbiztosítási törvény alapján a kerületi pénztárak életbeléptetése.* Az 1907-es munkásbiztosítási törvény a törvény szavai szerint 1907. július elején lépett életbe, a törvényben megjelölt választott bíróságok azonban még most sem működnek. A balesetjáradékok megállapítása a bonyolult bürokratizmus miatt lassan, késedelmesen történik. Minden országban a gyakorlat a törvény próbaköve, de ez a tétel fokozott mértékben érvényes Magyarországon. A gyakorlat hatásairól négy év múlva talán tiszta képet nyerünk.

* Rokkantság, aggkor esetére biztosítás nincs. A rendkívül tökéletlen szegényügy semmikép sem segít ezen a hiányon.

* * *

*Kis Adolf, *Munkásbiztosítás Magyarországon I. (Szocializmus, 1 évf.)*

A munkások szervezeteivel szemben keményen végrehajtott üldözés, az üldözés ellensúlyaképp gyér védelmi intézkedések, de alig végrehajtva: ez a magyar szociálpolitika képe. Ez a leírás épúgy érvényes a mezőgazdaság, mint az ipar területén. Csakhogy az előbbiben durvábban és közvetlenebbül, az utóbbiban valamivel enyhébben, reflexhatásképp érvényesül. Az üldözésekkel a mezőgazdaságban felbukkanó és letűnő, az iparban úgylátszik állandósult mozgalom helyezkedik szembe. Ebben a szociálpolitikában változás csak akkor következik be, ha megváltoznak a társadalom erőviszonyai, ha az uralkodó földbirtokososztály kizárólagos hatalma békében megroppan, vagy a megakasztott kivándorlás által felgyülemlett elkeseredés elsöpri. Az általános választói jog csak úgy jöhet tekintetbe, mint e nagy társadalmi mozgalmak gyorsítója, előrevívője.

Rónai Zoltán.

